

گزارش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تجدید پرسش‌ها دربارهٔ بلندپروازی‌های هسته‌ای ایران

به قلم سایمون هندرسون (/fa/experts/saymwn-hndrswn-0/)

۴ مارس ۲۰۲۰

همچنین دست‌یافتنی به

(English (/policy-analysis/iaea-reports-renew-questions-about-irans-nuclear-ambitions

العربية (/ar/policy-analysis/tqaryr-alwkalt-aldwlyt-ltaqt-aldhryt-tjdd-alasyt-hwl-tmwhat-ayran-alnwyyt/)

درباره نویسنده

سایمون هندرسون (/fa/experts/saymwn-hndrswn-0/)

تحلیل کوتاه

پس از آن‌که آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ایران را به عدم همکاری متهم کرد مقامات آمریکایی دلایل فراوانی برای تشدید فشار دیپلماتیک بر ایران دارند اما این کار باید با تمرکز بر پرسش‌های مناسب صورت گیرد

تازه‌ترین گزارش سه‌ماههٔ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی درباره ایران به تاریخ سوم ماه مارس با گزارش دیگری همراه بود که از رژیم به دلیل همکاری نکردن و ممانعت از انجام کار بازرسان انتقاد می‌کند. با مطالعه گزارش ضمیمه این ایده که توافق ۲۰۱۵ برجام بلندپروازی‌ها و فعالیت‌های هسته‌ای تهران را محدود کرد به توهمی می‌ماند که بر باد رفته باشد. پیام ضمنی گزارش دوم این است که تردیدهای دولت ترامپ و دیگران نسبت به انگیزه‌ها و اقدامات ایران کاملاً به‌جا بوده است.

گزارش اصلی سه‌ماهه نشان می‌دهد که ذخیره اورانیوم کمتر غنی‌شده ایران از زمان گزارش قبلی آژانس در ماه نوامبر تقریباً سه‌برابر شده است. این امر در تئوری به این معنا است که بسته به شمار سانتریفیوژها و کارآیی‌شان

([https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/moving-the-goal-posts-irans-uranium-enrichment-](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/moving-the-goal-posts-irans-uranium-enrichment-program)

program) غنی‌سازی بیشتر می‌تواند ایران را در کمی بیش از شش ماه به تولید اورانیوم غنی‌شده کافی برای ساخت یک بمب ساده قادر سازد.

همزمان گزارش ضمیمه نحوه ممانعت ایران از دسترسی به مکان‌هایی را توضیح می‌دهد که در اوایل سال ۲۰۰۰ برای فعالیت هسته‌ای مورد استفاده قرار گرفته بود و نیز مکان‌هایی که از جولای گذشته به این سو در آن فعالیت‌هایی شناسایی شده که با «تلاش برای پاکسازی محل» مشابه است. به گفته دستگاه‌های امنیتی ایالات متحده ایران دست‌کم بخشی از فعالیت‌های هسته‌ای نظامی خود را در سال ۲۰۰۳ متوقف کرد ولی تلاش برای غنی‌سازی اورانیوم را تا سطحی که به عنوان ماده انفجاری هسته‌ای قابل استفاده است ادامه داد. این‌که دستور به توقف بخشی از کار به دلیل تکمیل موفقیت‌آمیز طراحی سلاح هسته‌ای بوده یا نه موضوع بحث‌های داغ است. یک توضیح نه‌چندان معتبر این است که ایران از توسعه تسلیحات اتمی دست کشیده است.

زمان انتشار این گزارش‌ها (که اولین گزارش‌ها در زمان مدیریت رافائل گروسی مدیر کل آرژانتینی و جدید آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به حساب می‌آید) می‌تواند برای کشورهایی که مشتاقانه به دنبال حفظ فشارها بر تهران اند یک بختیاری سیاسی باشد. مشارکت

اندک مردم ایران در انتخابات پارلمانی ماه گذشته نشان از رنگ باختن علاقه به ذهنیت سیاسی کاندیداهای تندرویی دارد که اکثریت فهرست‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. خطاهای اخیر دیگر -از تلاش برای انکار شلیک به هواپیما در ماه ژانویه گرفته تا تبدیل شدن ایران به بزرگترین کانون ویروس کرونا در منطقه- فقط برداشت عمومی از فریبکاری و ناکارآمدی رژیم را تقویت کرده و همزمان تحریم‌ها و تدویم قیمت پایین نفت باعث شده که دولت ایران در نتیجه کاهش درآمد صادرات نفت تحت فشار بیشتری قرار گیرد.

در چنین شرایطی جامعه بین‌الملل انتظار چه پاسخی می‌تواند از علی خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی و فرماندهان ارشد سپاه داشته باشد که نفوذ زیادی بر سیاست هسته‌ای دارند. اگر کسی دیدگاه رسمی ایران را که در توافق برجام آمده قبول داشته باشد -که می‌گوید «تحت هیچ شرایطی ایران به دنبال توسعه تولید و یا دستیابی به سلاح هسته‌ای نیست»- پس جای نگرانی چندانی باقی نمی‌ماند. اما حتی در همان زمانی که تهران پایبند بسیاری از محدودیت‌های فنی و موقت توافق بود نگرانی همواره این بوده که چنین موضوعی یک توهم تمام‌عیار بوده باشد. به همین دلیل اکنون زمان آن است که پرسش‌های اساسی بار دیگر مطرح شود پرسش‌هایی که سیاستمداران باید درباره بلندپروازی‌های هسته‌ای تهران از خود و از همتایان ایرانی خود بپرسند.

چرا ایران به دنبال ساخت سلاح هسته‌ای است

رژیم‌هایی چون ایران زرادخانه بمب‌های اتمی را هم نمادی از شأن و اعتبار و هم نیرویی بازدارنده در مقابل حملات نظامی خارجی قلمداد می‌کنند. حتی شاه فقید ایران پیش از آن‌که انقلاب اسلامی او را سرنگون کند به فکر گزینه هسته‌ای بود. علی خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی علی‌رغم انکار علنی این بلندپروازی ممکن است بر این باور باشد که سلاح اتمی متضمن دوام و موفقیت نهایی حاکمیت دینی اوست. دیدگاه ایران بدون شک ریشه در نتایج برنامه‌های هسته‌ای دیگر کشورها دارد. مثلاً در کره شمالی به نظر می‌رسد که کیم جونگ-اون با شش آزمایش هسته‌ای جای پای خود را تثبیت کرده و در لیبی معمر قذافی پس از دست کشیدن از برنامه هسته‌ای خود سرنگون شد.

یک برنامه موفق تسلیحات هسته‌ای چه تعریفی دارد

تعاریف مختلفی از یک برنامه موفق هسته‌ای وجود دارد. از توانایی ساخت یک سلاح آزمایشی گرفته تا توسعه یک نیروی تهاجمی کامل عملیاتی و بازدارنده. سنجش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر اساس «مقدار چشمگیر» مواد انفجاری هسته‌ای است -چه اورانیوم غنی‌شده با عیار بالا (HEU) باشد و چه پلوتونیوم. برای اورانیوم با عیار بالا که تصور می‌شود ایران به دنبال تولید آن است آژانس «مقدار چشمگیر» را ۲۵ کیلوگرم تعریف کرده. هرچند کارشناسان طراحی بمب ممکن است مقداری به مراتب کمتر از این را نیاز داشته باشند.

توانایی ساخت یک بمب کارآمد تنها با منفجر کردن آن در یک تونل زیرزمینی یا یک مکان دورافتاده محرز می‌شود. حتی در آن صورت هم ساخت سلاح اولیه‌ای که با هواپیما یا موشک قابل حمل باشد معمولاً زمان زیادی می‌برد. البته یک بمب حتی بدون محرز شدن کارایی آن هم می‌تواند کارآمد و قابل استفاده باشد. همانطور که ایالات متحده در سال ۱۹۴۵ با یک بمب آزمایش نشده هیروشیما را تخریب کرد. همچنین وقتی که هند و پاکستان بمب‌های اتمی‌شان را در ۱۹۹۸ آزمایش کردند نظر مقامات غربی این بود که این دو کشور قبل از آن‌که نیروی اتمی تهاجمی و کارآمد داشته باشند نیاز به آزمایش‌های بیشتری خواهند داشت. هیچ‌یک از این دو کشور به آزمایش‌های بیشتر دست نزد و با این وجود امروز کسی در توانایی تسلیحات اتمی هیچ کدامشان تردید ندارد.

ناظران گمانه‌زنی می‌کنند که ایران به همین که جهان در ابهام بماند که این کشور بمب اتمی دارد هم راضی است. تقلید از سیاستی که اسرائیل دهه‌هاست دنبال می‌کند. اما شواهد خلاف این را می‌گوید -طبق اسنادی که اسرائیل به دست آورده ایران حدود بیست سال پیش چندین سایت آزمایش اتمی را در مناطق بیابانی آماده کرده و قصد تولید پنج بمب را داشته است.

اطلاعات خارجی درباره برنامه هسته‌ای ایران تا چه حد کامل است

بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی می‌توانند بر تجهیزات نظارت کنند نمونه‌ها را تحلیل کنند و سوال بپرسند اما آنها بر خلاف تصویری که گاه ایران از بازرسان به دست می‌دهد جاسوس نیستند. گستره فعالیت آن‌ها باید در توافق با کشور میزبان تعیین شود. سازمان‌های اطلاعاتی خارجی متعددی سال‌ها بر فعالیت‌های هسته‌ای ایران نظارت کرده‌اند اما این نظارت در گذشته نقاط کوری داشته و هنوز هم احتمالاً دارد. ماموران اسرائیلی هنگامی که در سال ۲۰۱۸ به آرشو هسته‌ای ایران نفوذ کردند تنها برای برداشتن حدود ۲۰ درصد اسناد موجود در ساختمان وقت داشتند. زمانی که چین در سال ۱۹۸۱ طرح یک سلاح اتمی و مقدار کافی اورانیوم

غنی‌شده با عیار بالا را برای ساخت دو بمب به پاکستان داد. کشورهای غربی تا ماه‌ها از این نقل‌وانتقال بی‌خبر بودند. بعید است که یکن چنین هدیه هسته‌ای به ایران بدهد. اما آیا در مورد کره شمالی هم می‌توان با اطمینان همین را گفت

آیا می‌توان بلندپروازی‌های هسته‌ای ایران را متوقف کرد

احتمالا بدون برانداختن رژیم یا جنگی ویرانگر این کار شدنی نباشد. ایالات متحده در اواخر دهه ۱۹۸۰ از تلاش برای متوقف ساختن برنامه هسته‌ای پاکستان که از نظر وضعیت زیرساخت (هسته‌ای) شبیه امروز ایران بود دست کشید. دیپلماسی تنها برای به تاخیر انداختن آزمایش تا ۱۹۹۸ موفق بود یعنی زمانی که آزمایش اتمی هند اسلام‌آباد را به مقابله‌به‌مثل تحریک کرد و پاکستان نیز در صدد برآمد تا نیروی تهاجمی متقابل خود را توسعه دهد. مباحث امروز درباره مهار برنامه هسته‌ای ایران با آن زمان تشابهاتی دارد.

پیامدهای منطقه‌ای برنامه هسته‌ای ایران چیست

در سال‌های اخیر فعالیت‌های هسته‌ای و رفتارهای بی‌ثبات‌کننده تهران در منطقه اسرائیل و کشورهای حوزه خلیج فارس را بر آن داشته تا روابط امنیتی خود را تحکیم کنند. اما این روابط که در شرف تکوین است و سابقا مخفی بوده با یک اتحاد تمام‌عیار و کامل که قادر به متوقف کردن ایران باشد فاصله زیادی دارد. حتی توانمندی احتمالی اسرائیل در عرصه هسته‌ای به نظر نمی‌رسد که برای تهران نقش بازدارندگی ایفا کند - در واقع برعکس شاید الهام‌بخش فعالیت‌های رژیم تهران نیز باشد.

همزمان عربستان سعودی و امارات متحده عربی نیز برنامه‌های غیرنظامی هسته‌ای خود را بنا نهاده‌اند. امارات متحده عربی در این راه محدودیت‌های سختگیرانه‌ای را پذیرفته اما عربستان سعودی ماه گذشته اعلام کرد که در خاک خود دست به اکتشاف سنگ اورانیوم خواهد زد. اقدامی که با توجه به ذخایر کافی سوخت غنی‌شده اورانیوم در بازار جهانی برای تامین سوخت نیروگاه هسته‌ای نالازم است. عبدالعزیز بن سلمان وزیر انرژی عربستان سعودی گفت که این کشور مایل است «بر کل چرخه کنترل داشته باشد» عبارتی که معنای ضمنی آن غنی‌سازی اورانیوم است. روندی که می‌تواند هم به تولید سوخت کمتر غنی‌شده مناسب برای نیروگاه هسته‌ای بیانجامد و هم با کمی دستکاری به اورانیوم غنی‌شده با غلظت مناسب برای ساخت بمب برسد.

مشکوکت‌تر این که خالد بن سلمان معاون وزیر دفاع عربستان سعودی در دوم ماه مارس برای مذاکره با قمر جاوید باجوا فرمانده ارتش و عمران خان نخست‌وزیر پاکستان به این کشور سفر کرد. عربستان سعودی روابط تاریخی نزدیکی با برنامه هسته‌ای پاکستان دارد و این احتمال هست که چند سال پیش یک کارخانه تولید موشک با توان حمل کلاهک هسته‌ای

[https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/money-for-missiles-reassessing-the-saudi-visit-to-](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/money-for-missiles-reassessing-the-saudi-visit-to-pakistan)

[pakistan](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/money-for-missiles-reassessing-the-saudi-visit-to-pakistan) را از اسلام‌آباد خریداری کرده باشد. رسانه‌های پاکستانی دیدار اخیر را واکنشی به تهدید هند توصیف کرده‌اند اما وزیر سعودی در توییتی نوشت که او صرفا حامل پیامی از رهبران ریاض بوده است.

امسال پنجاهمین سالگرد پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (ان‌پی‌تی) است که تا حدودی در این زمینه موفق بوده که توان نظامی هسته‌ای را به کشورهای بریتانیا چین فرانسه روسیه و ایالات متحده محدود سازد. هند اسرائیل و پاکستان تنها کشورهای دارای سلاح هسته‌ای هستند که این پیمان را امضا نکرده‌اند. کره شمالی سه سال پیش از آزمایش اولین بمب هسته‌ای خود از این پیمان خارج شد (ایران نیز گزینه خروج از آن را دارد). اما شمار این کشورها می‌توانست بیش از این باشد و هنوز هم اگر کشورهایی باشند که واقعا فکر کنند همسایه‌های اتمی‌شان تهدیدی برای آن‌ها محسوب می‌شود شمار کشورهایی که از ان‌پی‌تی خارج شوند چه بسا افزایش یابد. به عنوان مثال ژاپن و کره جنوبی اگر به این نتیجه برسند که توان بازدارندگی اتمی ایالات متحده ناکافی است ممکن است تصمیم بگیرند که آن‌ها نیز در مقابل کره شمالی سلاح هسته‌ای داشته باشند.

بنابراین دیپلماسی آمریکا در ممانعت از گسترش بیشتر جنگ‌افزار هسته‌ای یا به تاخیر انداختن آن نقشی مرکزی دارد ولی شاید دیپلماسی صرف کافی نباشد. گزارش‌های اخیر آژانس بین‌المللی انرژی اتمی باید دلیلی باشد برای تشدید تلاش‌ها به ویژه در قبال ایران.

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

فوریہ ۲۰۲۲ ۱۱

◆
Farzin Nadimi

[\(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology\)](#)

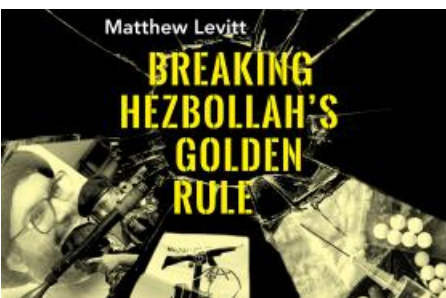
BRIEF ANALYSIS

Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

فوریہ ۲۰۲۲ ۱۱

◆
Simon Henderson

[\(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism\)](#)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

فوریہ ۲۰۲۲ ۹

◆
Matthew Levitt

[\(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/khlyj-w-syast-hwzh-anrzhly/\)](#) خلیج و سیاست حوزه انرژی

[\(fa/policy-analysis/mn-ashah/\)](#) منع اشاعہ

[\(fa/policy-analysis/nzamy-w-amnyty/\)](#) نظامی و امنیتی

[کشورهای حاشیه‌خلیج فارس \(fa/policy-analysis/kshwrhay-hashykhlyj-fars/\)](#)

[ایران \(fa/policy-analysis/ayran/\)](#)